

نغمه‌های بوشهری برای نوحه

موسیقی آیینی و مذهبی بوشهر قدمتی کهن دارد. این موسیقی برگرفته ازحرکات آیینی است مانند دمام زنی که از آیین‌های خاص این منطقه است. البته اینکه این نوع موسیقی چگونه وارد عزاداری‌های این منطقه شده همچنان مجهول است و روایت‌های متفاوتی دراین باره وجود دارد. بخش دیگر این عزاداری‌ها سینه زنی مردمان بوشهراست که به‌صورت دایره دایره انجام می‌گیرد و عزاداران پشت سرهم و به‌صورت دایره وار به دور هم جمع می‌شوند و سینه زنی می‌کنند البته بعدها از سینه زنی بحرینی‌ها الهام گرفتند و این دایره‌های عزاداری به‌صورت جداگانه اجرا می‌شد. باید بگویم عزاداری بوشهر بخصوص عزاداری آیینی و مذهبی آن دارای خصوصیات خاص و منحصر به فردی است که در هیچ یک از مناطق ایران وجود ندارد هم به لحاظ ملودی و هم به لحاظ ضرباهنگ. این عزاداری بدین گونه است که ابتدا مردم به دور ذاکر در مسجد جمع می‌شوند و پس از خواندن ذکرها و نوحه‌های قدیمی، مراسم روضه خوانی شکل می‌گیرد و درادامه مراسم دسام زنی اجرا می‌شود که به صورت‌های مختلف بوده و درادامه، مراسم سینه زنی است که با دو نوحه خوان انجام می‌شود و آرام آرام عزاداران به دور هم جمع می‌شوند تا آنکه نوحه خوان اصلی شروع به خواندن می‌کند....

اما نکته قابل توجه این است علاوه براینکه نوحه خوانی در مناطق مختلف بوشهر متفاوت است اجرای سینه زنی هم در این مناطق به گونه‌های مختلف اجرا می‌شود. درواقع این تفاوت در سرعت و نوع حرکات دست و پا است.

نکته دیگر در خصوص اجرای عزاداری زنان و مردان بوشهری است که به آن نوحه زنانه و مردانه می‌گویند و در قدیم- شاید بیش از ۵۰ سال گذشته - زنان هم مانند

مردان به‌صورت ایستاده سینه زنی می‌کردند که در بوشهر به آن «نُر» گفته می‌شود. اما درحال حاضر سینه زنی به‌صورت نشسته انجام می‌گیرد و اجرای ایستاده آن به دور گهواره حضرت علی اصغر(ع) بوده.این عزاداری زنانه از گذشته تا به امروز ادامه دارد، البته اندکی تغییر در آن ایجاد شده است. نکته قابل توجه این است که خوشبختانه جوانان هم همچنان ادامه دهنده نسل گذشته خود هستند.البته بعد از انقلاب اسلامی تغییراتی در اجرای سینه زنی مردم بوشهر ایجاد شد. قبل از انقلاب نوحه‌های ما در چهار آهنگ اجرا می‌شد و هر شعری روی همین تعداد آهنگ قرارمی گرفت اما خوشبختانه بعد ازانقلاب بواسطه حضوربزرگان و پیشکسوتان این عرصه نوحه‌های نو و تازه‌ای درموسیقی بوشهر ساخته و تنوع بیشتری در این موسیقی ایجاد شد و بواسطه آن مراسم عزاداری و مساجد شور و حال بیشتری گرفت و جوانان همچنان علاقه‌مند آن را دنبال می‌کنند.

هستند. به‌طور مثال دراستان گلستان هیأت‌های عزاداری همچنان برقراراست و آیین خود را با همان شیوه‌های قدیمی انجام می‌دهند مانند بحر طویل خوانی یا سینه زنی‌های خاص وهمچنین اجرای نوحه‌های خاص، جالب است بدانید در ایام محرم و صفر و اجرای کنسرت‌های «برخط و ماه نوا» که با حمایت دفتر موسیقی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و بنیادفرهنگی و هنری رودکی برگزار شد اجراهای این ماه که در روزهای نزدیک به اربعین بود، اختصاص داشت به موسیقی‌های آیینی و مذهبی ومن دراین فرصت به‌دست آمده سعی کردم آیین‌های زیبا واصل موسیقی مذهبی و آیینی را به مردم معرفی کنم؛ مانند ایستاده سینه زدن مردمان علی آباد کتول، یا سینه زنی عرب‌های خوزستان و همچنین عزاداری تالشی‌ها و... و با نگاه به هر کدام از آیین آیین‌ها خواهید دید زیبایی‌های اصلی در تک تک آنها نمایان است که اگر رسانه ملی بدرستی آن را معرفی کند، می‌تواند اتفاق خوبی در جهت شناخت این نوع موسیقی‌ها باشد. به این علت می‌گویم رسانه ملی، چرا که سال‌ها بسیاری است این رسانه راه خودش را پیش گرفته و توجهی به هنر ارزشمند ندارد. به‌عنوان مثال به گونه‌ای شده است که جوان لرستانی مانند تهرانی‌ها نوحه خوانی می‌کند و آیین انتحاب اشتباهی است و باید بگذاریم مطابق با فرهنگ خودشان آن را ارائه دهند. البته نسل جوان هم دراین باره وظایف سنگینی برعهده دارد و متعهد به موسیقی مذهبی‌اش است و آن را دنبال می‌کند. منتها همان گونه که بیشتر آشنایان به نوحه سینه‌زنی داشته فرهنگ پروری درست را بیاموزد و ترویج کند. در غیر این صورت ماحصل آن جز موسیقی‌های تخریب کننده چیزی نخواهد بود.

■ **ملودی‌هایی که با عنوان موسیقی‌های مذهبی معرفی می‌شوند یا شعرهای بی‌محتوا در قالب موسیقی‌های مذهبی چقدر می‌تواند به اصل این موسیقی‌ها ضربه بزند؟**

افرادی که براین اندیشه‌اند یا موسیقی پاپ می‌شود نوحه گری نو را رواج داد، اشتباه بزرگی انجام داده‌اند واین نگاه در آینده بر ضد فرهنگ عمل خواهد کرد وفرهنگ ایرانی را درهمان ابتدای کار نابود می‌کند و در درجه دوم فرهنگ اسلامی را از بین می‌برد و این آسیب بسیاربزرگی است. به‌عنوان مثال یک خواننده جوان ایرانی بخواهد با ملودی‌ها و سازهای غربی چیزی شبیه سوگ ترانه بخواند و آنگاه از رسانه بخش شود اینها موسیقی‌هایی است که با سازهای فرنگی شنیده می‌شود به هیچ عنوان نمی‌توان آن را نوحه نامید نه موسیقی این کارها رنگ مذهبی دارد و نه شعر و محتوایش مربوط به اسلام است. و هیچ هویت ایرانی و اسلامی پیدا نکرده است. فقط یک کار تزئینی و ارادتی است.

■ **حرف آخر...**

تقاضای من از جوانان و بویژه رسانه‌های فرهنگی و دستگاه‌های فرهنگی این است به اصالت‌ها توجه کنند. اصالت‌های ایرانی همیشه ماندگار است و نباید هیچ گاه دستان را در برابر موسیقی‌های غربی بی‌محتوا در کنیم.

رحلت پیامبراکرم(ص) درمیان اهل سنت ما آداب ورسوم و آیین‌های خاصی وجود دارد وهمچنین درین جامعہ روحانیون یا جامعه مردمی ذکرهای خاصی گفته می‌شود.البته لازم به ذکراست ائمه(ع) مختص به مذهب نیست ومریوط به جامعه مسلمین است و ارادت‌هایی که چه اهل سنت و شیعه نسبت به ائمه دارند بی‌نظیر است مانند مناقب خوانی که رایج بوده یا نعت خوانی و حمد خوانی که به معنای ستایش خداوند است در میان اهل شیعه وسنی یکی است و نمی‌توانیم بگویم یک قوم نگاه کمتریابیشتری نسبت به این موضوع دارد و نمی‌توان اندازه‌گیری مشخصی داشت چرا که درهمه مناطق ایران طیف زیبای موسیقی مذهبی جاری است و با توجه به شرایط و زمان و نوع برداشت گونه‌های متفاوتی را در بر می‌گیرد. به‌عنوان مثال از جنوب ایران تا آذربایجان شرقی و غربی میزان استفاده از این نوع موسیقی‌ها برابر است وبه‌عنوان یک پژوهشگر تاکید می‌کنم طی تحقیق‌ها و پژوهش‌های بسیاری که دراین زمینه داشته‌ام نمی‌توانیم اندازه یا مقایسه‌ای برای آن در نظر بگیریم و بگویم موسیقی مذهبی در جنوب ایران قوی‌تر از شمال یا شرق یا غرب ایران است و موسیقی سوگ در همه اقوام ما برابر است. به‌عنوان مثال موسیقی سوگ در میان ترکمن‌ها دارای آیین و مراسم خاصی است وحتی درمنطقه‌های سنت جنوب شرقی خراسان مانند تربت جام، باخرو تایباد هم وجود دارد. به‌عنوان نمونه در مراسم سوگواری خود با پای پیاده به سمت مزار می‌روند و آواز می‌کنند بی‌آنکه مراسم سینه‌زنی داشته باشند و تنها با ذکر و دعا به عزاداری می‌پردازند و جوش و فریادهای خاص خود را دارند و البته مانند اغلب مناطق ایران در این ایام نذر می‌می‌زنند.

■ **نسل امروز چقدر به این باورها اعتقاد دارد؟ آیا تلاشی در حفظ این اصالت‌ها داشته است؟**

اگر رسانه ملی ما مسیردرستی را انتخاب کند جوانان براعتقادات خود خواهند ماند اما متأسفانه این رسانه بدون شناخت دقیق ازاین فرهنگ‌ها عمل می‌کند و مطابق کلیشه که به گفته خودشان بر مد روز حرکت کرده‌اند تصمیم می‌گیرد. به‌طور مثال توجه بسیار بر موسیقی پاپ و پخش و تکرار آن از رادیو و تلویزیون می‌تواند آسب بسیاری بر موسیقی‌های فاخر باشد.

چند روز گذشته و درهمین ایام محرم و صفر یکی ازخوانندگان پاپ درمیان یکی از قوم‌های بختیاری موسیقی شبیه سوگ ترانه می‌خواند که به آن نوحه‌گری می‌گویند. در صورتی که نمی‌توان آن را نوحه نام نهاد. نوحه سرایی اغلب بدون موسیقی بوده و فقط با همراهی نفس جمعیت و نهایت سازهایی مانند سنج یا طبل آن را همراهی می‌کند نه آنکه یک ارکستر پشت سر خواننده بنوازد و بعد فکر کنیم این نوحه است

این نوع برداشت‌ها اشتباه است و متأسفانه باید بگویم رسانه ملی اوضاع را بدترهم کرده است خصوصاً که تعریفی از سوگ ترانه ندارد و همین بی‌تعریف بودن موجب تغییر سلیقه جامعه شده است البته بیشتر جوانان پایبند فرهنگ‌شان

هوشنگ جاوید، پژوهشگر موسیقی اقوام در گفت و گو با «ایران»:

موسیقی، روایتگر شایسته‌ای برای آیین‌های مذهبی است

ندا سیجانی
خبرنگار

... و این موسیقی‌ها نغمه‌های خاصی است که خود به خود پدید آمده‌اند و با توجه به اندک بودن آنها بی‌نظیر هستند به‌طور مثال در کاشان هیأت‌های سقاخوانی فراوان است و در هر محله‌ای برپا است اما هرگز نمی‌توانید بین دو محله ملودی‌های شبیه به هم پیدا کنید و این تفاوت در نغمگی و ملودی‌ها بسیار است به این دلیل که براساس بداهه و در لحظه توسط گروه ساخته شده است و نمی‌توانیم برای آن نامی انتخاب کنیم و فقط می‌توانیم بگویم این ملودی‌ها و نغمگی‌های این هیأت هستند و تا به امروز هم کسی به این موضوع نیندیشیده تا

صباحی بیدگلی. این نگاه همچنان ادامه داشت تا سال‌ها قبل و آرام آرام سطح ادبی این نوع شعرها که از شاعران فاخربرآمده بود به سمت شاعران متوسط رفت و یک مقدار از نظر سطح ادبی تنزل پیدا کرد اما همچنان شکل خاص خود را ادامه داد و با تمامی این تغییر و تحولات اجتماعی و... می‌بینیم که نوحه‌های مردمی که با زبان محاوره در تهران شکل گرفته بود، در سایر اقوام ایرانی هم به زبان خودشان کاربرد داشته و دارد و به زبان‌های کردی، ترکی، لری، گیلکی، تالشی، مازندرانی، آذری و... نوحه‌های فراوانی وجود دارد و شنیده می‌شود که البته به

● **موسیقی‌های آیینی و مذهبی اقوام ایران در تمامی مناطق کشور مان همچنان وجود دارد و شنیده می‌شود و نمی‌توانیم تفکیکی به وجود آوریم. همه اقوام ما با توجه به نوع بینشی که نسبت به این موسیقی دارند به این آیین‌ها می‌پردازند**

● **نسل جوان در این باره وظایف سنگینی برعهده دارد و متعهد به موسیقی مذهبی‌اش است و آن را دنبال می‌کند. وظیفه رسانه ملی است که فرهنگ پروری درست را بیاموزد و ترویج کند. در غیر این صورت ماحصل آن جز موسیقی‌های تخریب کننده چیزی نخواهد بود**

برای آنها تعریفی ملودیک و علمی پیدا کند و رسانه‌ها به این موضوع توجه کمتری نشان داده‌اند و به غیر از نوحه‌های آذری به سمت دیگری نرفته‌اند اما این نوحه‌ها در جامعه وجود دارد و همه اقوام ایران در بعضی مناطق براساس این نوحه‌ها، ملودی‌های بومی خود را استفاده کرده‌اند.جالب است بدانید برخی مناطق ایران، ملودی موسیقی‌های مذهبی شان متفاوت با سایر ملودی‌های رایج است.

به‌طورمثال درمنطقه تالش شکل ریتمیک

و نغمگی نوحه‌هایی که به زبان بومی خوانده می‌شود با آنچه به زبان ترکی می‌خوانند ممکن است به لحاظ ریتمیکی نزدیک باشد اما به لحاظ نغمگی و ملودیک متفاوت است واین تفاوت‌ها موجب تنوع و ارزش در موسیقی مذهبی ما در شاخه‌های مختلف شده است.

■ **شاخه‌های مختلف موسیقی مذهبی در چند گونه تعریف شده است؟**

حدود ۲۵ گونه موسیقی با موضوعیت مذهب وجود دارد که به معنای نغمگی است یعنی وقتی می‌گوییم مناقب خوانی شامل مناقب رضوی، آذری یا کردی هم است و دراینجا بحث گوشه و مقام مطرح نیست و

این نگاه در موسیقی بی‌کلام هم پدید آمده است که تعداد بی‌نهایت مرثیه و مصیبت هم نوشته اغلب به‌صورت منظوم بوده تا بعد از پایان دوره قاجار که نوحه خوانی پدید می‌آید وشعر، مرثیه را از ادبیات فاخر جدا می‌کند و ادبیات مردمی و محاوره‌ای وارد شعر مرثیه می‌شود که به آن نوحه می‌گویند مانند اشعار یغمای جندقی و

میان گونه‌های مختلف موسیقی مناطق ایران که با زبان و گویش‌های مختلف هر منطقه و محله خوانده و اجرا می‌شود، هر کدام بیانگر فرهنگ و هنر ایرانی است که در مناسبت‌های مختلف اجرا می‌شود.اما در کنار موسیقی‌های کار، عزا، شادی و گونه‌های دیگر، موسیقی آیینی و مذهبی هم تنوع بسیاری دارد که از شمال تا جنوب ایران نمایان است و هر منطقه و محله با آداب و رسوم خاص خود عرض ارادت‌شان را به ائمه(ع) ابراز می‌کنند. با توجه به نزدیک بودن به پانزدهمین جشنواره موسیقی نواحی ایران، پرداختن به این موضوع سبب شد گفت و گویی در خصوص موسیقی دینی و مذهبی با هوشنگ جاوید پژوهشگر موسیقی نواحی و آیینی ایران داشته باشیم. جاوید از شاگردان سید ابوالقاسم انجوی شیرازی بنیانگذار مرکز فرهنگ

مردم ایران در صداوسیما بود و همچنین از محضر دیگر بزرگان همچون محمود روح الامینی، محمدتقی مسعودیه و فریدون جنیدی بهره برده است.او طی سال‌ها فعالیت و پژوهش

در این عرصه آثار ارزنده‌ای در خصوص موسیقی اقوام ایران تولید کرده و دبیری چندین جشنواره مختلف را برعهده داشته است. گفت‌وگو با هوشنگ جاوید را در ادامه می‌خوانید.

■ **ابتدا در خصوص جایگاه موسیقی مذهبی در موسیقی اقوام ایران توضیح دهید؟**

به‌طور کلی باید بگویم موسیقی درکشورما جایگاه آیینی دارد و آیین‌های سوگ و مراسم سوگ ایرانی از بستر موسیقی بهره‌های فراوان برده است، به این سبب که در گذشته و در تمامی اقوام ایران و در حوزة ایران کهن، مردم و نیکان ما بخوبی می‌دانستند موسیقی می‌تواند بستر خوبی برای معرفی مذهب، کار، ورزش، شادی و... باشد و از این رو در زمان‌های سوگواری هم از موسیقی بهره گرفتند و براین اساس نغمه‌های بسیاری ساخته شد. به‌طور مثال تولید موسیقی در خصوص حزن، گریه و مویه کردن یا برای ستایش کردن یا حتی ابراز محبت کردن نسبت به پاکان و نیکان و مهمتر آنکه با نگاه مذهبی توانستند خیلی خوب از این نغمه‌ها بهره ببرند.

لازم به ذکر است بستر اصلی نغمگی در خصوص موسیقی‌های دینی یا آیینی و مذهبی در کشور ما ریشه‌ای تاریخی و بسیار کهن دارد و همواره وجود داشته و دوره به دوره تغییر پیدا کرده واین تغییرات بیشتر مربوط به زمان‌های خاص و روزهای خاص است مانند شهادت ائمه اطهار(ع)، ایام محرم و صفر و رمضان که به‌خودی خود دارای هویتی خاص شده و حتی بر این اساس رسالات مختلفی هم نوشته شده است.آخرین رساله در زمینه موسیقی مذهبی ما مربوط به ۳۰۰ سال قبل است که به آداب و آوازهای گلدسته‌ها اشاره دارد که توسط فردی اهل قائن نوشته شده است. بحث عمده این رساله مربوط به خواندن آوازهای سحری است